

UN NOU TEZAU CU MONEDE ROMANE IMPERIALE DIN SECOLUL IV DESCOPERIT LA MOLDOVA VECHÉ (JUD. CARAŞ-SEVERIN)*

În toamna anului 1981 au fost recuperate de către Muzeul judeţean de istorie din Reşiţa 116 monede romane imperiale din secolul IV, dintr-o colecţie particulară¹. Din informaţiile primite de la descoperitor reiese că ele aparţin unui tezaur descoperit prin anii 1971—1972 în zona *Vinograda* din localitatea Moldova Veche, punct situat pe malul Dunării. Numărul relativ redus al pieselor, pentru un tezaur din secolul IV din această zonă, care de obicei cuprinde sute şi chiar mii de exemplare, ne face să credem că nu ne aflăm în faţa întregului tezaur. Nu ar fi exclus ca el să fi fost împrăştiat după momentul descoperirii între numeroşii colecţionari din părţile Clisurii Dunării. Chiar şi cu aceste rezerve, considerăm util să prezentăm acest tezaur, deoarece el vine să se adauge seriei de tezaure descoperite în raza localităţilor Moldova Veche — Moldova Nouă, semnalate anterior în literatura de specialitate.

În momentul recuperării monedele se aflau încă în starea în care au fost descoperite, fiind acoperite cu un strat de pământ amestecat cu oxid cupros, prezentînd un proces avansat de coroziune punctiformă. După operaţiile de curăţire electrolitică şi impregnare în parafină² s-a constatat că starea de păstrare este destul de precară. Multe monede sînt fragmentare sau au reprezentările şi legendele şterse în mare parte.

În cele ce urmează, dăm lista monedelor, menţionînd că cele din secolul IV au fost grupate pe ateliere de emisie şi pe tipuri de revers:

1. *Caracalla*, antoninian fragmentar, BMC, V, p. 445, nr. 72—73, Roma, 213—217.

2. *Diocleţian*, bronz, posibil suberat, RIC, V/II, p. 249, nr. 284, Heraclea, 292.

TREVERI

Victoriaeddnnqaugg, p. IV, 341—346

3. *Constans*, LRBC, I, 164.

AQUILEIA

Fel temp-reparatio, 350—354

4. *Constantius Gallus*, LRBC, II, 920—921. 355—360.

LXXII|
AQT

* Sub forma unei comunicări, lucrarea a fost prezentată la sesiunea ştiinţifică a Muzeului Naţional, „Contribuţii numismatice la istoria României”, Bucureşti, 26—27 februarie 1982.

¹ Dorim să aducem mulţumiri şi pe această cale colegilor Ovidiu Bozu şi Caius Săcărîn, care au participat la acţiunea de recuperare a tezaurului şi ne-au pus la dispoziţie informaţiile necesare.

² Operaţiile de curăţire au fost executate de către restauratorul Ştefan Cădăriu de la Muzeul judeţean de istorie din Reşiţa.

5. *Constantius II*, LRBC, II, 943. $\Gamma|$
AQT
- SISCIA
- Glor-i aexerc-itus, p. IIIa, 335–337.
6. *Constantius II*, LRBC, I, 761. $\overline{\text{FSIS}}^*$
- Victoriaeddnngaugg, p. IV, 341–346.
7. *Constans*, LRBC, I, 792. $\overline{\text{FSIS}}$
- Fel temp reparatio, 346–350.
8. *Constans*, LRBC, II, 1123–1126. $\overline{\text{FSIS}}$
9. *Constantius II*, LRBC, II, 1123–1130. 351–354. $\overline{\text{FSIS}}$
- 10–11. *Constantius Gallus*, LRBC, II, 1218–1221. $\overline{\text{FSIS}}$
12. *Constantius II?*, cf. LRBC, II, 1218–1221. 355–361. $\overline{\text{ASIS}}$
- 13–14. *Constantius II*, LRBC, II, 1234–1235. $\overline{\text{M|}}$
ASIS
15. *Constantius II?*, cf. LRBC, II, 1236–1237. $\overline{[...]\text{SIS}}$
- SIRMIUM
- Fel temp repa-ratio, 351–354.
- 16–19. *Constantius II*, LRBC, II, 1603–1604. 355–361. $\overline{\text{ASIRM}}$
M|
 $\overline{\text{ASIRM}}$
20. *Constantius II*, LRBC, II, 1609.
- THESSALONICA
- Glori-aexer-citus, p. II, 330–335.
21. *Constantinus II*, LRBC, I, 836. $\overline{\text{SMTSB}}$
- Glori-aexer-citus, p. IIIb, 337–341.
- 22–23. *Constantius II*, LRBC, I, 854. $\overline{\text{SMTS}}$
- Victoriaeddnngaugg, p. IV, 341–346.
- 24–25. *Constans*, LRBC, I, 860–861. $\overline{\text{SMTSB}}$
26. *Constantius II?*, LRBC, I, 862. $\overline{\text{SMTS}[...]}$
- Fel temp-reparatio, 351–354.
27. *Constantius II*, LRBC, II, 1683. $\overline{\text{SMTSB}}$
28. *Constantius II*, LRBC, II, 1675–1676. $\overline{\text{TS}\Delta}$
- 29–31. *Constantius Gallus*, LRBC, II, 1681. $\overline{\in|}$
 $\overline{\text{SMTSB}}$
 $\overline{\Gamma|}$
 $\overline{\text{SMTS}}$
 $\overline{\text{SMTS}}$
32. *Constantius II*, LRBC, II, 1681.
33. *Constantius II*, LRBC, II, 1681.
- HERACLEA
- Glori-aexerc-itus, p. IIIb, 337–341.
34. *Constantius II*, LRBC, I, 953. $\overline{\text{SMH}[...]}$
- CONSTANTINOPLE
- p. II, 330–335.
35. *Constantinopolis*, LRBC, I, 536. $\overline{\text{CONSIA}}$
- Glor-aexerc-itus, p. IIIb, 337–341.
36. *Constantius II*, LRBC, I, 1052. $\overline{\text{CONS}\equiv}$
- NICOMEDIA
- Securitas reipublice, 324–325.
37. *Helena*, LRBC, I, 1082; RIC, VII, p. 613, nr. 80 $\overline{\text{SMNB}}$
- Vot XX Mvlt XXX, p. IV, 341–346.

38. *Constantius II*, LRBC, I, 1149.

SMNA

39. *Constantius II*, LRBC, I, 1155.

SMNA

CYZIC

Providen-tiae-caess, p. I, 324—330.

40. *Constantius II*, LRBC, I, 1166.

SMK €

Glor-iaexerc-itus, p. IIb, 337—341.

41. *Constans*?, LRBC, I, 1269.

SMK €

ALEXANDRIA

Vot XX Mvlt XXX, p. IV, 341—346.

42. *Constantius II*, LRBC, I, 1398.

SMALA

Fel temp-reparatio, 351—354.

43. *Constantius Gallus*, LRBC, II, 2632—2633.

SMALA

La aceste monede se adaugă încă un număr de 58 de exemplare, care prezintă exerga tocită sau distrusă, neexistind astfel posibilitatea de identificare a atelierelor de emitere. De altfel, nici aversul nu prezintă o imagine sau legendă clară, de aceea am încadrat următoarele piese după revers, ceva mai bine păstrat:

Glor-iaexerc-itus, p. IIb, 337—341.

44—47. *Constans*?

Vot XX Mvlt XXX, p. IV, 341—346.

48—54. *Constantius II*?

VN—MR, p. IV, 341—346.

55. *Constantius II*?

Fel temp-reparatio, 351—354.

56—68. *Constantius II*?

69—71. *Constantius Gallus*? 355—361.

72. *Iulianus*?

73—76. *Constantius II*?

O altă categorie o reprezintă monedele care mai păstrează doar anumite detalii de revers:

77. 337—341 Gloria...

78—80. 341—346 Victoriae...

81—89. 341—346 Vot XX...

90—100. 351—360 Fel temp-reparatio

101—116. Complet corodate, dar sigur din sec. IV.

Așa cum reiese din tabelul alăturat, cele mai numeroase exemplare sînt emise în perioada 351—355 (31 piese), urmate de seria celor emise în anii 341—346 (27 piese), luînd în considerare doar cele 100 de piese la care s-a putut preciza reversul.

În ceea ce privește atelierile, din cele 43 de monede al căror loc de emitere a putut fi identificat, 13 provin de la Thessalonica, 10 de la Siscia, 5 de la Sirmium, cite 3 de la Nicomedia, Cyzic, Alexandria, Constantinopole, și cite una de la Heraclea, Treveri și Aquileia.

Referitor la tipul de revers, se poate observa că, în general, predomină cel cu *falling horseman* și *Fel Temp reparatio* (32 de piese), iar pentru perioada 341—346 dominant este cel cu *Vota* (19 piese), față de 8 piese cu *Victoriae*. Un număr relativ mare îl reprezintă piesele cu *Gloria exercitus* (12), iar cu cite un exemplar sînt reprezentate tipurile cu *VN-MR*, *Securitas reipublice*, *Fel temp reparatio* și *Phoenix*, *Providentia* și *Victoria pe proră*.

Cele mai multe monede pe care le conține tezaurul sînt emisiuni de la *Constantius II*, prezent cu 49 de exemplare.

Repartiția monedelor pe perioade cronologice și atellere

Perioadă	Treveri	Aquileia	Siscia	Sirmium	Thessalonica	Heraclea	Constanti- nople	Nicomedia	Cyzic	Alexandria	Neprecizate	Total pe atellere
324—325								1				1
324—330									1			1
330—335					1		1					2
335—337			1				1					2
337—341					2	1			1	1	5	10
341—346	1		1		3			2			20	27
351—354/5		1	3	4	7						16	31
346—350			2							1	11	14
355—360/1		1	3	1							5	10
TOTAL :	1	2	10	5	13	1	2	3	2	2	57	98

SITUAȚIA ÎN PROCENTAJ A ATELIERELOR*

Treveri	2,3%	Heraclea	2,3%
Aquileia	4,6%	Constantinople	4,6%
Siscia.	23,3%	Nicomedia	6,5%
Sirmium	11,5%	Cyzic	4,6%
Thessalonica.	30,3%	Alexandria	4,6%

* S-au luat în considerare doar cele 43 de monede cu exerga identificabilă.

Cu excepția a 6 piese de modul 2, și 7 de modul 4, restul monedelor sînt AE₃, deci centenionalis³. Se cuvine însă să menționăm aici observația lui E. Chirilă privind inconsecvența diametrului în cadrul aceleiași modul, denotînd o inflație crescîndă, observație valabilă și pentru piesele din tezaurul de față⁴.

În concluzie, putem afirma că grosul monetar al tezaurului de la Moldova Veche este reprezentat de monedele emise între 351—355, perioadă care ar putea coincide cu perioada acumulării. Momentul îngropării îl putem fixa la o dată imediat după 361, dacă avem în vedere că ultimele piese sînt emise în perioada 355—361.

Ațit ca număr restrîns de monede, cit și ca limite cronologice și structură internă, tezaurul în discuție poate fi comparat cu tezaurul de la Dalboșeț, de cca. 100 de piese, dintre care 74 publicate⁵. Amintim, de asemenea, și cele două tezaure de la Orșova și cel de la Tibiscum⁶, la care însă majoritatea monedelor constă în emisiuni cu legenda *Fel temp reparatio*, dar însoțită de alte imagini, în afară de falling horseman și Phoenix. Un alt tezaur din zonă, Pojejena-Tifun, cuprinde ultima emisiune Iulian, dar fără o precizare cronologică exactă⁷.

Se cuvine să menționăm cele două monede din secolul III, care probabil au rămas izolat în circulație și au fost tezaurizate mai tîrziu, odată cu emisiunile din bronz din secolul IV⁸. Prezența lor nu constituie o excepție, deoarece se mai cunosc tezaure din secolul IV, care conțin piese de bronz și chiar de argint din secolele II—III: *Banatska Palanka*⁹, *Tibiscum*¹⁰, *Orșova I*¹¹, *Orșova II*¹², ultimele trei tezaure avînd chiar emisiuni din prima jumătate a secolului II.

Merită, de asemenea, să semnalăm prezența monedei emise în atelierul de la Treveri, deoarece, deocamdată, în tezaurele din această regiune, publicate pînă în prezent, nu apar asemenea piese. În schimb, în Iugoslavia, în marele tezaur de la *Viminacium*¹³, și în Pannonia, în tezaurul de la *Perbal*¹⁴, găsim monede emise la Treveri. Prezența atelier-

³ Cf. Gh. Poenaru-Bordea, V. Barbu, în *Dacia*, N.S., XIV, 1970, p. 273.

⁴ E. Chirilă, N. Gudea, I. Stratan, *Trei tezaure monetare din Banat din secolul IV*, Timișoara, 1974, p. 63—64.

⁵ N. Gudea, în *Tibiscus*, II, 1972, p. 53—60; E. Chirilă, N. Gudea, I. Stratan, *op. cit.*, p. 67, 6; C. Preda, în *SCIV*, 26, 1975, 4, p. 465.

⁶ E. Chirilă, N. Gudea, I. Stratan, *op. cit.*, p. 50.

⁷ *Ibidem*, p. 69, 15; D. Protase, *Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismaticii*, București, 1966, p. 176.

⁸ Cf. E. Chirilă, N. Gudea, I. Stratan, *op. cit.*, p. 47, 77; autorii dau analogii în restul imperiului; N. Gudea, în *Tibiscus*, II, 1972, p. 57, care explică prezența monedelor din secolul II în tezaurul de la Dalboșeț prin faptul că acestea și-au pierdut poșgița de argint, ceea ce nu este cazul la antoninianul de la Caracalla din tezaurul de față. Referitor la menținerea în circulație a monedelor anterioare secolului IV, vezi și V. M. Bîrliba, *La monnaie romaine chez les daces orientaux*, București, Editura Academiei R.S.R., 1980, p. 211. De altfel, monede de secol II—III au fost descoperite în așezări de secol IV din Banat: Greoni — monedă de la Gordian III, și Moldova Veche — denar de la Marc Aureliu.

⁹ D. Protase, *op. cit.*, p. 171, 492; E. Chirilă, N. Gudea, I. Stratan, *op. cit.*, p. 66, 1.

¹⁰ E. Chirilă, N. Gudea, I. Stratan, *op. cit.*, p. 6.

¹¹ *Ibidem*, p. 16.

¹² *Ibidem*, p. 27.

¹³ M. Vasić, în *Starinar*, N.S., XXXI, 1980, p. 144, 1 (LRBC, I, 120).

¹⁴ E. Chirilă, N. Gudea, I. Stratan, *op. cit.*, p. 81, nota 80.

relor occidentale este atestată și în tezaurele din Banat de la *Tibiscum*, *Orșova I și II*¹⁵ și *Răcăjdia*¹⁶. Deși majoritatea covârșitoare o reprezintă atelierele orientale, totuși prezența celor occidentale, chiar dacă au o pondere mai slabă, confirmă ipoteza că monetăriile dintr-o anumită zonă dădeau cota maximă, fără a deține monopolul¹⁷, datorită restricțiilor din secolul IV care existau de la o provincie sau dioceză la alta¹⁸. Această situație se va menține însă doar pînă în anul 395, cînd, după împărțirea Imperiului roman, orientarea unică va fi spre atelierele orientale¹⁹.

O altă problemă este cea a încadrării descoperirii noastre în limitele cronologice ale diferitelor grupe de tezaure. Raportîndu-ne la clasificarea realizată de D. Protase²⁰, tezaurul de la Moldova Veche poate fi încadrat în faza a II-a, cuprinsă între anii 306—392, grupa II, adică tezaure cu emisiuni exclusiv din secolul IV și sporadic cu emisiuni din secolul III, alături de tezaurele de la Orșova, Borlova, Biled și Dalboșet. O nouă clasificare este cea propusă recent de Al. Sășianu, care face o departajare a tezaurelor din Banat, fosta provincie Dacia, Barbaricum și Pannonia, în două grupe principale. Prima grupă, în care s-ar include tezaurul în discuție, cuprinde tezaure cu ultimele emisiuni din 375, îngroparea lor fiind legată de evenimentele petrecute între anii 375—382 (atacuri ale quazilor, sarmaților, goților, alanilor)²¹.

Referitor la cauzele îngropării tezaurului de la Moldova Veche, avansăm două ipoteze. Dacă considerăm că sîntem în posesia întregului tezaur, cu ultimele emisiuni din perioada 355—361, putem lega cauza îngropării acestuia de conflictele dintre sarmați, precum și de campania lui Constantius II împotriva acestora, din anul 359²². Dacă avem în vedere însă posibilitatea ca acest tezaur să conțină, printre piesele împrăștiate, emisiuni mai tirzii, prezente în majoritatea tezaurelor din zonă, atunci putem lega cauza ascunderii acestuia de căderea limesului bănățean²³.

Merită să fie menționat faptul că la cca. 500 m de locul unde a fost găsit tezaurul se află o așezare romană din secolele IV—V, cercetată în vara anului 1981 de către un colectiv de arheologi de la Muzeul județean de istorie din Reșița. Cu acest prilej au fost scoase la iveală, alături de fragmente ceramice, unelte, piepteni din os, și trei monede: 1 denar, Marc Aureliu pentru Antoninus Pius, Roma, an. 161 (BMC, IV, p. 392, nr. 41) și două monede de bronz, foarte corodate, dar sigur din secolul

¹⁵ *Ibidem*, p. 46—47.

¹⁶ N. Gudea, în *ActaMN*, XII, 1975, p. 184, 186. Idem, în *ActaMN*, XVIII, 1981, p. 483—490.

¹⁷ E. Chirilă, N. Gudea, I. Stratan, *op. cit.*, p. 83, nota 86.

¹⁸ *Ibidem*, p. 84, nota 83.

¹⁹ Gh. Poenaru-Bordea, V. Barbu, *op. cit.*, p. 272.

²⁰ D. Protase, *op. cit.*, p. 188—189.

²¹ Al. Sășianu, *Moneda antică în nordul și nord-vestul României*, Oradea, 1980, p. 43—44 și nota 77a.

²² Pentru conflictele sociale la sarmați, vezi E. Chirilă, în *SCIV*, II, 1951, 2, p. 183—188. De asemenea, vezi V. D. Ruševljan, în *RadVojMuz*, 23—24, 1974—1978, p. 54 (rezumat), care prezintă un tezaur de la *Popin dol*, asemănător ca structură cronologică cu cel de față, și leagă ascunderea lui de campania lui Constantius II din 359. Dar, O. Răuț, O. Bozu, în *StComC*, 1979, p. 199, consideră neverosimilă ipoteza localizării conflictelor din sînul sarmaților și a campaniei romane în Banatul de sud, iar pentru limitarea zonei cu descoperiri sarmatice din Banat, vezi Gh. Bichir, în *Pontica*, 5, 1972, p. 141, 170, 177, cu punctele 73—117.

²³ N. Gudea, *Gornea*, 1977, p. 74 și nota 52.

IV, luind în considerare unele detalii de revers păstrate și care indică tipul falling horseman.

Înainte de-a schița câteva considerații istorice, socotim necesar să menționăm succint și celelalte tezaure monetare din secolul IV descoperite în zona Moldova Veche — Moldova Nouă, încercînd să aducem unele clarificări în ceea ce privește istoricul și condițiile descoperirii acestora.

MOLDOVA VECHĂ

I. În vara anului 1961 D. Tudor preia de la un locuitor, în timpul unei perieghize, un tezaur de 963 de monede de bronz din secolul IV, descoperit, se pare, cu cîțiva ani înainte, fără a i se preciza exact locul de găsire²⁴.

II. În toamna anului 1965 este descoperit un alt tezaur, de cca. 700 de monede de bronz din secolul IV, descoperitorul fiind și cel care transmitea informația. Tezaurul se află la Institutul de arheologie (dosar 1966, nr. 523)²⁵.

III. Între anii 1968—1969, Muzeul județean din Reșița achiziționează de la cetățeanul Marișescu Nicolae și Țundrea Ilie din comuna Pescari peste 4.000 de monede de bronz din secolul IV, descoperite împreună cu un tirnăcop de bronz folosit la minerit, în punctul *Flotații*. Este vorba de marele tezaur cu peste 4.200 monede, amintit în literatura de specialitate²⁶ ca provenind din localitatea Moldova Nouă. Facem precizarea că punctul unde s-a descoperit tezaurul aparține localității Moldova Veche. Cîteva piese au fost prezentate izolat²⁷ sau prelucrate în parte doar, astfel încît putem, deocamdată, spune că unele monede din acest tezaur sînt emisiuni de la Constantius II, Constantius Gallus, Iulian, cu tipurile falling horseman și Fel temp reparatio. Nu este exclus, dacă avem în vedere că și tezaurul în discuție s-a descoperit în 1965, să presupunem că el a fost inițial mai mare. Este posibil ca din acesta, 700 de monede să fi ajuns la Institutul de arheologie, prin filiera informatorului și descoperitorului Jurj Iova, iar 4.200, prin filiera cetățenilor din Pescari, la Muzeul județean din Reșița. În lumina acestor date, rezultă că la Moldova Veche s-au descoperit trei tezaure, în rîndul acestora incluzîndu-se și cel descoperit în zona *Vinograda*.

MOLDOVA NOUĂ

Se menționează că în anul 1929, fără să se facă precizarea locului de descoperire, Ioachim Miloia achiziționează de la dr. Icozan din Moldova Nouă, 384 monede, în mare parte emisiuni de la Constantius II,

²⁴ B. Mitrea, în *SCIV*, XIII, 1962, 1, p. 221; Idem, în *Dacia*, N.S., VI, 1962, p. 537; E. Chirilă, N. Gudea, I. Stratan, *op. cit.*, p. 73; C. Preda, *op. cit.*, p. 473. Se află în prelucrare la cercetătoarea Maria Chițescu (informații de la Constantin Preda, căruia îi mulțumim și pe această cale).

²⁵ B. Mitrea, în *SCIV*, XIX, 1968, 1, p. 178; Idem, în *Dacia*, N.S., XII, 1968, p. 455; C. Preda, *op. cit.*, p. 473. În urma unui transfer, tezaurul se află în prezent la Cabinetul numismatic al Muzeului național (informație primită de la Constanța Știrbu, căreia îi aducem mulțumiri și pe această cale).

²⁶ B. Mitrea, în *Dacia*, N. S., XV, 1971, p. 409; E. Chirilă, N. Gudea, I. Stratan, *op. cit.*, p. 69, 120; C. Preda, *op. cit.*, p. 473; N. Gudea, în *Banatica*, I, 1971, p. 100, la nota 3, arată că tezaurul a fost descoperit tot în anul 1965.

²⁷ E. Chirilă, N. Gudea, în *Apulum*, X, 1972, p. 714.

care ajung la Muzeul Banatului²⁸. Informațiile, destul de vagi, nu ne oferă date certe în privința locului de descoperire. Potrivit acestor știri, tezaurul putea fi foarte bine descoperit și la Moldova Veche, iar descoperitorul, sau posesorul, care-l oferea spre achiziție, să fie doar din Moldova Nouă, așa cum s-a întâmplat cu tezaurul de la „Flotații”, achiziționat în Pescari.

Clarificarea de față ar reclama o verificare pe teren, deși ar părea tardivă. Oricum, am crezut de cuviință să punem într-o oarecare ordine informațiile privind descoperirile din zona Moldova Veche, de multe ori preluate fără o prealabilă verificare. Sperăm, totodată, că cercetările viitoare vor aduce noi clarificări în această direcție și că vom vedea în curând publicate loturile de monede încă inedite.

Pentru a avea o imagine mai completă a circulației monetare din această regiune, merită să amintim că la Măcești, localitate aparținând Moldovei Vechi, s-a descoperit destul de recent un tezaur din secolul IV, cuprinzând cca. 1.800 de monede²⁹. La numai 10 km distanță de Moldova Veche au fost scoase la iveală încă două tezaure: Pojejena — *Tifun*³⁰ (un tezaur de aprox. 7 kg de monede) și la Radimna³¹ (un tezaur de cca. 2.360 de monede, aflat, ca și cel de la Măcești, în curs de prelucrare).

Prezența celor 4 tezaure în zona Moldova Veche — Moldova Nouă și a încă 3 în regiunea învecinată, nu ni se pare deloc întâmplătoare. Ele provin dintr-o zonă în care, începând cu epoca lui Dioclețian și apoi cu prima jumătate a secolului IV, se întăresc fortificațiile de pe ambele maluri ale Dunării³², dintre care amintim: Pojejena³³, Svinița³⁴, Dierna³⁵. Mai mult, aici are loc chiar o multiplicare a acestora, ca de pildă quadriburgium-ul de la Gornea³⁶, realitate confirmată de cercetările arheologice.

Ceva mai puțin cunoscută este chiar situația zonei Moldova Veche — Moldova Nouă. Preluând probabil informații mai vechi, D. Protase menționează prezența unui mic castru și a unor exploatare miniere³⁷, iar D. Tudor, prezentind câteva descoperiri, care în parte se află la Muzeul Banatului, înclină pentru prezența unui vicus dezvoltat în Moldova Veche³⁸, iar în Moldova Nouă pentru o așezare civilă de mineri³⁹.

²⁸ I. Miloia, în *AnB*, 2, 1929, p. 63—64, unde arată, de fapt, că tezaurul provine din „împrejurimile Moldovei Vechi”; D. Protase, *op. cit.*, p. 175, 99; E. Chirilă, N. Gudea, I. Stratan, *op. cit.*, p. 73, 11; C. Preda, *op. cit.*, p. 473.

²⁹ Informații de la O. Bozu; referiri la tezaur, D. Bălănescu, în *SCN*, VIII (sub tipar).

³⁰ D. Protase, *op. cit.*, p. 176, 177; E. Chirilă, N. Gudea, I. Stratan, *op. cit.*, p. 69, 15; C. Preda, *op. cit.*, p. 476.

³¹ Informații de la M. Gumă; pentru referiri, vezi *supra*, nota 29.

³² C. Preda, *op. cit.*, p. 445 și bibliografia; E. Chirilă, N. Gudea, I. Stratan, *op. cit.*, p. 90.

³³ N. Gudea, în *ActaMN*, VII, 1970, p. 555—559.

³⁴ E. Chirilă, N. Gudea, I. Stratan, *op. cit.*, p. 91.

³⁵ D. Tudor, în *Dacoromania*, I, p. 91, 151; E. Chirilă, N. Gudea, I. Stratan, *op. cit.*, p. 90; D. Benea, în *Banatica*, III, 1975, p. 97.

³⁶ N. Gudea, *Gornea*, p. 75, nota 55.

³⁷ D. Protase, *op. cit.*, p. 176; aceeași ipoteză și la C. Preda, *op. cit.*, p. 473.

³⁸ D. Tudor, *Orașe, târguri și sate române*, București, Editura științifică, 1968, p. 63.

³⁹ *Ibidem*, p. 66; pentru materialul epigrafic, vezi și *IDR*, III/1, p. 52—54.

Fig. 1 — 1. Socol; 2. Baziaș; 3. Radimna; 4. Pojejena; 5. Măcești; 6. Moldova Nouă;
 7. Moldova Veche; 8. Pescari; 9. Gornea; 10. Liubcova; 11. Berzasca; 12. Svinița; 13.
 Dubova; 14. Orșova.

Deocamdată, aceste ipoteze nu sînt confirmate de cercetările arheologice sistematice, destul de intense în ultimii cinci ani. Pe lângă așezarea de pe malul Dunării, încadrată în secolele IV—V, a mai fost cercetată parțial o necropolă din secolele II—III, situată pe drumul spre *Flotații*, în punctul *Săliște*, fără însă a avea certitudini, deocamdată, pentru a atribui această necropolă unei comunități de mineri⁴⁰.

Revenim însă la informațiile pe care ni le oferă însăși numismatica. Destul de recent, B. Mitrea, reconsiderind o descoperire mai veche a unui tezaur de monede de argint de la Sucidava, precizează că în secolul IV moneda de argint era destinată soldelor și construcțiilor militare, în timp ce moneda de bronz, în care trebuia schimbată cea de argint pentru a fi cheltuită, era instrumentul de schimb curent⁴¹. În zona prezentată în lucrarea de față nu s-au semnalat, deocamdată, tezaure din piese de argint.

În concluzie, stadiul actual al cercetărilor arheologice, dar și numismatice, nu ne permite să atribuim în mod cert unei anumite comunități (civile sau militare) tezaurele din zonă. Ceea ce apare însă foarte clar este faptul că o astfel de concentrare de tezaure într-o zonă limitată indică un interes major al autorității romane pentru regiunea respectivă. Nu trebuie să uităm că Moldova Veche era situată pe limesul dunărean, care a fost în atenția imperiului în cursul secolului IV.

În încheiere, dorim să subliniem, încă o dată, importanța preluurării sistematice și exhaustive a tuturor tezaurelor descoperite în Valea Dunării, deoarece ele pot să aducă oricînd date noi și interesante pentru cercetarea circulației monetare și, implicit, pentru istoria economică și politică a Imperiului roman în secolul IV⁴².

DANA BALANESCU

A NEW ROMAN IMPERIAL COINS HOARD OF IVth CENTURY DISCOVERED AT MOLDOVA VECHIE (CARAȘ-SEVERIN DISTRICT)

(Abstract)

The work presents a coins hoard discovered at Moldova Veche, zone *Vino-grada*, it consists of 114 bronze coins of IVth century and 2 coins of 3rd century (Caracalla and Diocletian).

⁴⁰ Informații de la O. Bozu, care conduce săpăturile arheologice din acest punct.

⁴¹ B. Mitrea, în *SCIVA*, 30, 1979, 1, p. 78 și nota 34.

⁴² Pentru opinia că activitatea comercială era mai intensă în zonele de limes, vezi V. M. Bîrliaba, *op. cit.*, p. 233, nota 83; pentru aprovizionarea armatei romane în valea Dunării, vezi P. Popović, în *Starinar*, N. S., XXXI, 1980, p. 52—63; R. M. Reece, în *Akten des XI. Internationalen Limeskongres*, Székesfehérvár, 1978, p. 643—645, opiniază că acolo unde a fost armată se descoperă cele mai multe monede de bronz, și cea mai mare parte din armată era concentrată pe limes (p. 645). Cu toate acestea, cantitatea mare de monede din zona în discuție poate fi explicată nu numai prin prezența unei armate, ci și printr-o activitate comercială legată de exploatarea miniere: în acest sens, vezi *Atlasul complex „Porțile de Fier“*, Editura Academiei R.S.R., 1972, p. 198 și *Din istoria metalurgiei românești*, București, Editura tehnică, 1981, p. 47, care preiau informații mai vechi despre descoperiri de suprafață sau întîmplătoare.

The most part of the hoard represents the issues of Constantius II, Constans (351—354), that period dovetails with the moment of accumulation. We can fix the moment it was hidden after 361, because the last coins are issued in the period 355—361. The hiding of the hoard can be connected either with the conflicts of Sarmatians and the Constantius II campagne against those, or with the fall of Banat limes after 378.

The hoard of Moldova Veche, which presents analogies with the hoards of Dalboșeț and Popin dol in structure and chronological limits, joins the series of the 6 hoards, discovered in the Moldova Veche — Moldova Nouă zone, Pojejena, Radimna and Măcești.

The great number of the hoard and the great quantity of those are explained by an intense activity from the Banat Limes and by the mining workings.